

Ukraine]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriya «Ekonomika»*, no. 6 (2020): 31-41.  
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2020/213-6/4>  
"Gender equality boosts economic growth". *EIGE*. March 08, 2017. <https://eige.europa.eu/newsroom/news/gender-equality-boosts-economic-growth#:~:text=The%20evidence%20confirms%20that%20improvements,to%20nearly%2010%25%20by%202050>  
"Global Gender Gap Report 2021". *World Economic Forum*. <https://www.weforum.org/reports/global-gender-gap-report-2021>  
"Global Gender Gap Report 2022". *World Economic Forum*. <https://www.weforum.org/publications/global-gender-gap-report-2022/>  
"Global Gender Gap Report 2023". *World Economic Forum*. <https://www.weforum.org/publications/global-gender-gap-report-2023/>  
"Henderno-orientovane biudzhetuvannia: analiz prohram, yaki finansuiutsia z biudzhetu, z pozytsii henderno-rivnosti. Posibnyk dlia pratsivnykiv orhaniv vykonavchoi vlady ta mistsevoho samovriaduvannia" [Gender-oriented Budgeting: Analysis of Programs Financed from the Budget from the Perspective of Gender Equality. A Guide for Employees of Executive Authorities and Local Self-government]. [https://eca.unwomen.org/sites/default/files/Field%20Office%20ECA/Attachments/Publications/Country/Ukraine/UA%20manual%20GRB%20Analysis\\_PRINT.pdf](https://eca.unwomen.org/sites/default/files/Field%20Office%20ECA/Attachments/Publications/Country/Ukraine/UA%20manual%20GRB%20Analysis_PRINT.pdf)

[Legal Act of Ukraine] (2022). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-2022-p#Text>  
Lazor, O. D., Lazor, O. Ya., and Yunyk, I. H. "Transformatsiia pravovoho mekhanizmu formuvannia ta realizatsii henderno polityky v Ukraini" [Transformation of the Legal Mechanism for the Formation and Implementation of Gender Policy in Ukraine]. *Dniprovskiy naukovyi chasopys publichnoho upravlinnia, psykholohii, prava*, no. 2 (2023): 36-43.  
DOI: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2023.2.6>  
Masnyi, V. "Yak dosiahy henderno rivnosti u politytsii" [How to Achieve Gender Equality in Politics]. *Suspilne Novyny*. August 26, 2021. <https://suspilne.media/158436-ak-dosagti-henderno-rivnosti-u-politici-poasnue-uradova-upovnovazena/>  
Petrenchenko, S. A. "Shliakhy vdoskonalennia zakonodavstva shchodo zabezpechennia henderno rivnosti u sferi vyborchoho prava v Ukraini za umov yevrointehratsii" [Ways to Improve the Legislation to Ensure Gender Equality in the Field of Suffrage in Ukraine in the Context of European Integration]. *Pravo ta derzhavne upravlinnia*, no. 2 (2021): 14-20.  
DOI: <https://doi.org/10.32840/pdu.2021.2.2>  
Topchii, H. S., Lytvynenko, A. I., and Ivzhenko, I. B. "Henderna polityka v Ukraini: suchasni transformatsii" [Gender Policy in Ukraine: Modern Transformations]. *Naukovi perspektyvy*, no. 1 (2022): 233-245.  
DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-1\(19\)-233-245](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-1(19)-233-245)

УДК 336.226.322  
JEL: H20; H21; H25; H26; H30  
DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2023-11-271-279>

## ФІСКАЛЬНА ЕФЕКТИВНІСТЬ е-ПДВ НА ВНУТРІШНЬОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

©2023 СИНЮТКА Н. Г.

УДК 336.226.322  
JEL: H20; H21; H25; H26; H30

### Синютка Н. Г. Фіскальна ефективність е-ПДВ на внутрішньому ринку України

Узагальнено цілі запровадження, зміст і вплив реформи електронного адміністрування ПДВ через показники фіскальної ефективності податку на додану вартість в Україні. Оцінювання фіскальної ефективності податку проведено із використанням комплексу щорічних індикаторів ефективної ставки податку щодо ВВП і кінцевого внутрішнього споживання товарів та послуг. Доведено, що цифрові трансформації в оподаткуванні насамперед стимулюють прозорість процедур оподаткування. Узагальнено показники фактичних надходжень ПДВ за період 1997–2022 рр. Основними цілями електронної трансформації ПДВ в Україні є повернення справедливості у фіскальні практики: усунення з ПДВ-ланцюгів фіктивних постачальників, «карусельного шахрайства», «податкових ям», «скруток», конвертаційних центрів, «оптимізаторів»; боротьба з ухиленням від сплати через покращення адміністрування; скорочення дискреції у застосуванні податкових процедур; зниження корупційної ренти; усунення адміністративного тиску з боку податкових органів; спрощення механізмів адміністрування та сплати ПДВ тощо. Підтверджено недостатність позитивного впливу е-ПДВ на ефективність справляння податку за операціями на внутрішньому ринку. Чинниками фіскальної неефективності ПДВ в Україні є: значний тіньовий сектор економіки; функціонування спрощеної системи оподаткування для уникнення ПДВ; відмова від фіскалізації готівкових розрахунків для єдиників у 2019–2022 рр.; наявність податкових пільг для стрімко зростаючого аграрного сектора (4 група єдиного податку); відсутність контролю за готівковими розрахунками в багатьох секторах економіки; заборона на проведення документальних перевірок платників податків через російсько-українську війну.

**Ключові слова:** електронна податкова накладна, система електронного адміністрування ПДВ, фіскальна ефективність, непрямі податки, справляння податків, адміністративні практики

**Рис.:** 1. **Табл.:** 3. **Бібл.:** 17.

**Синютка Наталія Геннадіївна** – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, Національний університет «Львівська політехніка» (вул. Степана Бандери, 12, Львів, 79013, Україна)

**E-mail:** [Nataliia.h.Syniutka@lpnu.ua](mailto:Nataliia.h.Syniutka@lpnu.ua)

**ORCID:** <https://orcid.org/0000-0002-4294-2149>

**Researcher ID:** <https://www.webofscience.com/wos/author/record/R-4650-2017>

**Scopus Author ID:** <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57219559686>

UDC 336.226.322

JEL: H20; H21; H25; H26; H30

**Syniutka N. H. The Fiscal Efficiency of VAT Electronic Invoicing System in the Domestic Market of Ukraine**

The objectives of the introduction, the content and impact of the reform of electronic administration of VAT through the indicators of fiscal efficiency of value added tax in Ukraine are generalized. The assessment of the fiscal efficiency of the tax was carried out using a set of annual indicators of the effective tax rate in relation to GDP and the end domestic consumption of goods and services. It is proved that digital transformations in taxation primarily stimulate the transparency of taxation procedures. The indicators of actual VAT revenues for the period 1997–2022 are summarized. The main goals of the electronic transformation of VAT in Ukraine are to return justice to fiscal practices: elimination of fictitious suppliers, «carousel fraud», «tax pits», «twists», conversion centers, «optimizers» from VAT chains; combating payment evasion through improved administration; reduction of discretion in the application of tax procedures; reduction of corruption rents; elimination of administrative pressure from the tax authorities; simplification of mechanisms for administration and payment of VAT, etc. The lack of success concerning the positive impact of VAT electronic invoicing system on the efficiency of tax collection for operations in the domestic market is corroborated. The factors of fiscal inefficiency of VAT in Ukraine are: significant shadow sector of the economy; functioning of a simplified taxation system to avoid VAT; refusal to fiscalize cash payments for single tax payers in 2019–2022; availability of tax benefits for the rapidly growing agricultural sector (single tax group 4); lack of control over cash payments in many sectors of the economy; a ban on documentary audits of taxpayers due to the russian-Ukrainian war.

**Keywords:** electronic tax invoice, VAT electronic invoicing system, fiscal efficiency, indirect taxes, tax collections, administrative practices.

**Fig.:** 1. **Tabl.:** 3. **Bibl.:** 17.

**Syniutka Nataliya H.** – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Finance, National University «Lviv Polytechnic» (12 Stepana Bandery Str., Lviv, 79013, Ukraine)

**E-mail:** Nataliia.h.Syniutka@lpnu.ua

**ORCID:** <https://orcid.org/0000-0002-4294-2149>

**Researcher ID:** <https://www.webofscience.com/wos/author/record/R-4650-2017>

**Scopus Author ID:** <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57219559686>

Ключовим джерелом надходжень для Державного бюджету України навіть в умовах воєнного стану є та залишається ПДВ. З 1 серпня 2023 р. відбулося повернення податкової системи до довоєнних правил, за якими податок на додану вартість відіграє надважливу роль. Ще в липні 2022 р. було відновлено електронну систему емісії та реєстрації податкових накладних (СЕА ПДВ), систему моніторингу та управління ризиками (СМКОР), можливість дискретного блокування податкових накладних працівниками податкових органів, емітованих «ризиковими» контрагентами.

Запровадженню електронного справляння ПДВ в Україні сприяли системні ризики упродовж десятиліть його адміністрування. Заміну «найкорумпованішого» податку на інші форми непрямого оподаткування унеможливила обов'язковість справляння власне ПДВ для усіх країн – членів ЄС і багаторічні євроінтеграційні прагнення України.

Поштовхом до імплементації національного електронного адміністрування ПДВ виступили експерименти країн Латинської Америки (Бразилія, Чилі, Перу), які вперше запропонували електронний формат для ПДВ із позитивними екстерналіями, якот: заміщення паперових процесів емісії податкових накладних, податкових декларацій; автоматизація податкових перевірок; блокування підозрілих і схемних операцій; елімінація корупції.

Незважаючи на широке та швидке поширення e-invoicing, емпіричні докази позитивного впливу е-ПДВ на ефективність процесів оподаткування обмежені.

**Подяка:** робота над цією публікацією стала можливою завдяки ініціативі «Uniting for Ukraine», Стипендія U4U від Каліфорнійського університету в Берклі (The U4U fellowship award from UC Berkeley).

Це дослідження покликане поглибити розуміння об'єктивних наслідків диджитал-трансформації фіскальної політики в Україні, зокрема оцінити результативність реформи е-ПДВ через призму індикаторів ефективності справляння податку на внутрішньому ринку.

Інноваційна тематика електронного адміністрування податків досліджується в численних працях зарубіжних авторів: S. Gupta, M. Keen, A. Shah, G. Verdier [1], A. D. Barreix, R. Zambrano [2], M. Bellon, J. Dabla-Norris, S. Khalid, F. Lima [3], E. Hutton [4], M. Keen [1; 5], Institute of Chartered Accountants in England and Wales (ICAEW) [6], S. Cnossen [7], E. S. Chang, E. Gavin, N. Gueorguiev, J. Honda [8] та ін., охоплюючи як досвід окремих країн, галузей, так і елементи цифрового податкового інструментарію.

Посилення фіскальної та регуляторної ефективності, зарубіжний досвід та успішні практики оподаткування доданої вартості досліджують і українські науковці та практики: В. Вишневецький, Т. Єфіменко, Ю. Іванов, А. Крисоватий [9; 10], А. Луцюк [9], Курило О., Познякова О. [10], Д. Серебрянський, А. Вдовиченко, А. Зубрицький [11], Ю. Сибірянська, А. Соколовська, М. Слатвінська, В. Черкашин, К. Швабій [12], проте наявний науковий дискурс залишає простір для досліджень інформаційних асиметрій та аналізу статистики щодо електронного адміністрування ПДВ в Україні.

Ефективність системи електронного адміністрування ПДВ в Україні навіть після десятиліття перманентних реформ залишається контраверсійною. Запровадження електронної системи є потенційно придатним для ефективної боротьби з ухиленням від сплати ПДВ, збору масивів інформації щодо операцій між платниками, знищення «оптимізаційних» і сірих схем, викриття схем фіктивного експорту. Водночас

експлуатація СЕА ПДВ, необґрунтоване блокування податкових накладних працівниками ДПС України через СМКОР створює негативні ефекти для економічних агентів – платників податку.

Тому метою дослідження постає узагальнення статистичного матеріалу, аналіз ефектів СЕА ПДВ, оцінка його переваг і недоліків, розкриття ризиків, які знижують фіскальну ефективність податку, позиції щодо вдосконалення цифрового ПДВ тощо.

**А**ля аналізу ефективності оподаткування непрямыми податками, у тому числі податку на додану вартість, застосовують спеціальні індикатори. Сучасна економічна методологія пропонує для цього так звану фіскальну ефективність податку, яка вираховується через співвідношення абсолютних надходжень ПДВ із агрегованими макроекономічними показниками. Серед них – валовий внутрішній продукт (ВВП), кінцеве споживання товарів та по-

слуг домогосподарств, доходи бюджету, податкові надходження тощо. У широкому значенні фіскальна ефективність або віддача – це здатність підвищувати податкове навантаження або частку податків у ВВП країни, тобто реалізовувати фіскальну функцію податків через наповнення бюджету. У вузькому розумінні ефективність вимірюється як частка або відсоток надходжень податку у ВВП [5; 11; 12].

Динаміку надходжень ПДВ та індикатора фіскальної ефективності в Україні протягом 1997–2022 рр. наведено в *табл. 1*.

За даними табл. 1 абсолютні обсяги сплаченого до бюджету ПДВ в Україні поступово зростають – з усього 8,5 млрд грн у 1997 р. до 467,0 млрд грн у 2022 р. Скорочення надходжень порівняно із попереднім роком зафіксоване лише у 2003, 2009 та 2013 та 2022 рр. Значення індикатора фіскальної ефективності на початок і кінець аналізованого періоду залишається незмінним – 9,0...9,1%.

Таблиця 1

Динаміка надходжень ПДВ та індикатора фіскальної ефективності в Україні, 1997–2022 рр., млрд грн

Рік	ВВП у номінальних цінах	Надходження ПДВ				
		Загальний обсяг	Від імпорту	Від операцій на внутрішньому ринку	Обсяги експортного відшкодування	Фіскальна ефективність, % (гр. 2 / гр. 1)
1997	93,4	8,5	–	–	–	9,1
1998	102,6	7,5	–	–	–	7,3
1999	130,4	8,4	–	–	–	6,4
2000	176,1	9,4	–	–	–	5,4
2001	211,2	10,3	–	–	–	4,9
2002	234,1	13,5	–	–	–	5,8
2003	277,4	12,6	–	–	–	4,5
2004	357,5	16,7	–	–	–	4,7
2005	457,3	33,8	–	–	–	7,4
2006	565,0	50,4	–	–	–	8,9
2007	720,7	59,4	41,7	36,5	–18,9	8,2
2008	948,1	90,0	79,4	45,0	–34,4	9,5
2009	913,3	79,9	68,5	45,9	–34,5	8,7
2010	1082,6	102,8	73,4	53,6	–24,2	9,5
2011	1316,6	126,6	93,2	76,2	–42,8	9,6
2012	1408,9	137,0	101,6	81,3	–46,0	9,7
2013	1454,9	127,3	96,5	84,2	–53,4	8,8
2014	1566,7	144,6	107,3	80,7	–43,3	9,2
2015	1979,5	177,8	138,8	107,4	–68,4	9,0
2016	2383,2	235,5	181,5	148,5	–94,4	9,9
2017	2982,9	314,0	250,5	183,5	–120,1	10,5
2018	3558,7	374,2	295,1	210,8	–131,7	10,5
2019	3974,6	376,3	287,4	240,8	–151,9	9,5
2020	4194,1	400,6	274,1	269,6	–143,1	9,6
2021	5459,6	536,5	380,7	315,5	–159,7	9,8
2022	5191,0	467,0	253,1	298,5	–84,6	9,0

Джерело: узагальнено автором за [13–15].

Якщо знехтувати показником 2022 р. (початок російсько-української війни, воєнний стан, спрощена система оподаткування 2% для багатьох підприємств), фіксуємо 9,8% фіскальної віддачі ПДВ як результат усіх реформ і нововведень 1997–2021 рр.

Таким чином, за високої нормативної ставки ПДВ в Україні – 20% від бази оподаткування – максимум показника фіскальної ефективності складає лише 10,5% за всю багаторічну історію його адміністрування (див. табл. 1). Отже, податковий розрив з ПДВ (обсяг податку, який теоретично міг бути сплачений до бюджету) знаходиться на рівні 9,5–15,5% у різних податкових періодах. На наш погляд, це засвідчує недопустимо низький рівень податкового комплаєнсу в цій царині.

Фіскальна ефективність ПДВ поступово та неухильно знижується після 1997 р., що збіглося в часі із імплементацією спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності в Україні (1998), фіксованого сільськогосподарського податку для агросектора (1999). Фіскальна віддача швидко досягає локального мінімуму («дна») вже у 2003–2004 рр. – 4,5...4,7% (див. табл. 1).

В Україні зокрема та світі загалом наріжна проблема ПДВ полягає в площині солідарної відповідальності для ланцюга постачальників-покупців, корупції та зловживань на окремих етапах руху товарів тощо. Оскільки ПДВ справляється кумулятивно на всіх стадіях виробництва та реалізації товару, є ймовірність отримання неправомірної вигоди окремими суб'єктами шляхом бюджетного відшкодування за фіктивно сформованим податковим кредитом. Поширення шахрайських схем, непокараність фіктивних постачальників спричиняє перекидання відповідальності на сумлінних контрагентів.

Така схема нарахування та сплати ПДВ є типовою для різних країн світу, в тому числі країн ЄС, проте в Україні процес ухилення від сплати ПДВ переріс у системну нелегальну індустрію. За роки функціонування ПДВ в Україні утворилася суміжна тіньова «ПДВ-економіка» – із власним ринком, попиту-пропозицією та бенефіціарами процесу. Деформована система суспільних відносин замість стимулювання податкового комплаєнсу провокувала платників податку ухилятися від його сплати.

Власне, для руйнування тіньових схем із ПДВ і було запроваджене електронне адміністрування податку. Основним інструментом СЕА ПДВ мало стати встановлення дієвого одночасного онлайн-контролю відразу за всіма платниками податку та аналіз емітованих ними податкових накладних (ЕПН). Внаслідок прозорості ланцюгів руху товарів та послуг між контрагентами очікувалося очищення системи від «податкових ям», «конвертів» та «карусельного шахрайства».

Національний «пілот» СЕА ПДВ запрацював на дискретній основі для окремих платників з 2014 р.,

а повністю обов'язковою диджитал-система стала у 2016 р.

За філософією справляння ПДВ, його надходження складаються із обсягів надходжень від імпорту товарів («імпортний» ПДВ), надходжень від внутрішнього ринку («внутрішній» ПДВ) і сум повернення податку (бюджетного відшкодування) за експортними операціями.

Зміни в надходженнях ПДВ від імпорту та експорту після реформи сектора детально проаналізовані в наших попередніх дослідженнях [9; 10; 16]. Так, ефективна ставка податку з імпортних товарів під впливом електронного адміністрування зросла з 12,3–12,6% у 2012–2013 рр. до 15,4–15,5% у 2017–2018 рр., наблизившись до номінальної ставки ПДВ – 20%. Вважаємо, що це засвідчує як поліпшення е-адміністрування ПДВ на митниці, так і наслідок законодавчого скорочення та скасування необґрунтованих податкових пільг [16, с. 31].

Диджиталізація адміністрування ПДВ взірця 2015–2017 рр. також сприяла якісному та своєчасному відшкодуванню податку експортерам в автоматичному форматі. Зросла кількість платників, які одержали відшкодування податку, у тому числі дрібних і середніх експортерів [16, с. 31–32].

На жаль, невтішні тренди демонструє ПДВ щодо операцій із постачання товарів та послуг на внутрішньому ринку України (табл. 2). За логікою функціонування е-ПДВ, продавці товарів і послуг не мають змоги приховувати обороти з постачання товарів/робіт/послуг, а отже, податкові зобов'язання платників ПДВ мали б перманентно зростати, починаючи з часу реформи 2015 р.

У контексті окреслених проблем фіскальну ефективність ПДВ оцінено за трьома індикаторами (див. табл. 2). Фіскальна віддача – це співвідношення фактично сплаченого ПДВ (з урахуванням сум відшкодованого податку або без такого) до різних категорій споживання, з яких він сплачується. Як категорії нами застосовано: узагальнений ВВП як сума доданої вартості та кінцеві споживчі витрати домогосподарств [5; 11, с. 6–7; 12]. Перевагою даної моделі є точність та якість розрахунків як наслідок застосування наявної (фактичної) макроекономічної та фіскальної статистики, статистики за кінцевим споживанням на протигагу узагальненій статистиці доданої вартості чи ВВП. У такий спосіб вдалося елімінувати вплив експортно-імпортних операцій та відповідних надходжень ПДВ [5; 11].

Отже, індикатор 1 – *фіскальна ефективність ПДВ на внутрішньому ринку* (колонка 5 табл. 2), розрахована із чистого сальдо ПДВ (сплаченого «внутрішнього» ПДВ за мінусом експортного відшкодування) до ВВП. Вона незначно зростає у 2020–2022 рр. реформи до рівня 2,9–4,1%, у 2022 р. за рахунок згоргання експортного відшкодування в абсолютних обсягах.

Індикатори фіскальної ефективності ПДВ на внутрішньому ринку України, 2007–2022 рр.

Рік	ВВП у номінальних цінах, млрд грн	Кінцеве споживання товарів та послуг, млрд грн	Надходження ПДВ, млрд грн		Фіскальна ефективність, %		
			Від операцій на внутрішньому ринку	Обсяги експортного відшкодування	Індикатор 1 – чисте сальдо ПДВ / ВВП, % (гр. (3 + 4) / гр. 1)	Індикатор 2 – ПДВ на внутрішньому ринку / ВВП, % (гр. 3 / гр. 1)	Індикатор 3 – ПДВ на внутрішньому ринку / кінцеве споживання, % (гр. 3 / гр. 2)
2007	720,7	355,3	36,5	-18,9	2,5	5,1	10,3
2008	948,1	494,0	45,0	-34,4	1,1	4,7	9,1
2009	913,3	617,0	45,9	-34,5	1,2	5,0	7,4
2010	1082,6	714,3	53,6	-24,2	2,7	5,0	7,5
2011	1316,6	822,7	76,2	-42,8	2,5	5,8	9,3
2012	1408,9	950,2	81,3	-46,0	2,5	5,8	8,6
2013	1454,9	1047,1	84,2	-53,4	2,1	5,8	8,0
2014	1566,7	1188,8	80,7	-43,3	2,4	5,1	6,8
2015	1979,5	1412,3	107,4	-68,4	2,0	5,4	7,6
2016	2383,2	1506,0	148,5	-94,4	2,3	6,2	9,9
2017	2982,9	1933,6	183,5	-120,1	2,1	6,2	9,5
2018	3558,7	2431,0	210,8	-131,7	2,2	5,9	8,7
2019	3974,6	3284,5	240,8	-151,9	2,2	6,1	7,3
2020	4194,1	3608,2	269,6	-143,1	3,0	6,4	7,5
2021	5459,6	4012,2	315,5	-159,7	2,9	5,8	7,9
2022	5191,0	4753,5	298,5	-84,6	4,1	5,8	6,3

Джерело: узагальнено автором за [13–15].

Індикатор 2 – *фіскальна віддача сплаченого «внутрішнього» ПДВ* (без урахування відшкодування) до ВВП (колонка 6 табл. 2) незначно коливається в діапазоні 5,8–6,4 відсотка впродовж усієї реформи електронного справляння ПДВ 2015–2022 рр. Висновок неочікуваний – е-реформа мала незначний позитивний ефект щодо збираності ПДВ на внутрішньому ринку.

До аналогічного висновку доходимо, аналізуючи індикатор 3, *розрахований для кінцевого споживання товарів та послуг*.

Усі реформаторські зусилля, включно із дією системи оцінки ризиків та блокування податкових накладних СМКОР, дали максимальний ефект у 2016–2017 рр. – 9,5–9,9% з подальшим зниженням ефективності. Е-реформі ПДВ не вдалося навіть досягнути показника ефективності справляння податку 2007 р. у 10,3% (див. табл. 2).

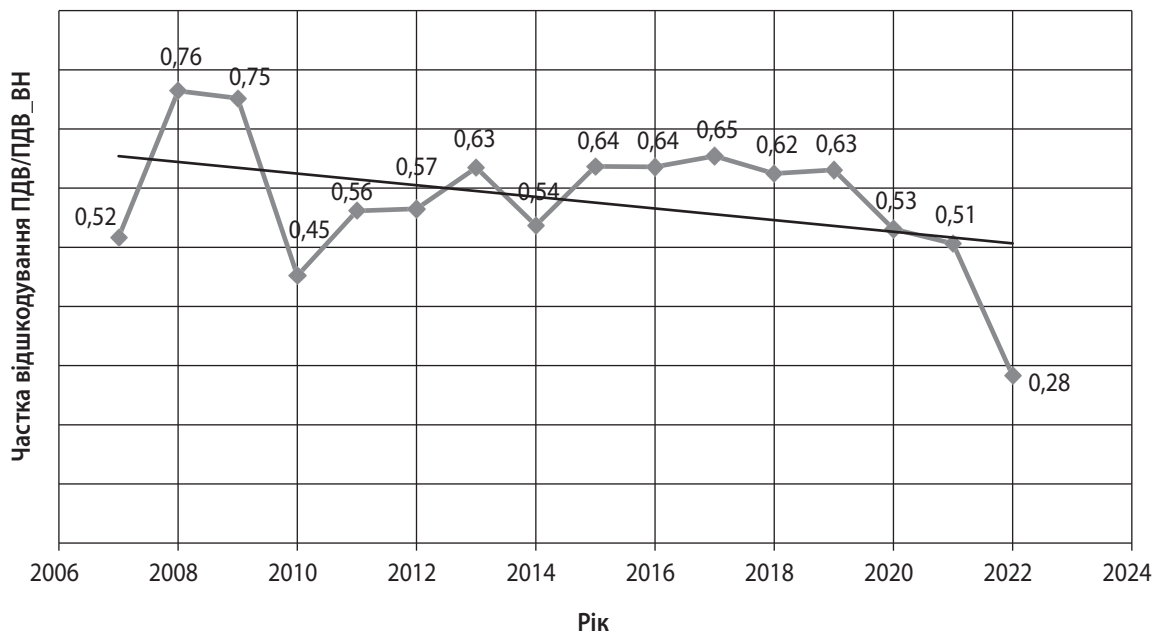
Таким чином, ПДВ в Україні виступає податком не на внутрішнє споживання товарів, а радше ресурсною базою для експортного відшкодування, або податком на міжнародну торгівлю, на думку професора К. Швабія [12, с. 154–155].

Співвідношення експортного бюджетного відшкодування ПДВ в Україні та «внутрішнього» ПДВ у 2007–2022 рр. продемонстровано на *рис. 1*.

З *рис. 1* видно, що понад 50% сплаченого економічними агентами на внутрішньому ринку ПДВ повертається експортерам. Воєнний стан 2022 р. вимушено змінив тренд – експортне відшкодування складає вже 28% через бюджетний дефіцит і катастрофічне згорання експорту внаслідок недоступності морських портів.

**Я**к видно з результатів дослідження, електронна реформа поки що не розв'язала проблему провалу фіскальної ефективності податку на внутрішньому ринку України. З чого випливає такий висновок: *невисока ефективність «внутрішнього» ПДВ має об'єктивну природу та не може бути вирішена простою цифровізацією податкових процедур*.

Важливо при цьому пам'ятати, що рівномірність і нейтральність ПДВ як фіскального інструменту досягаються виключно після продажу товару/роботи/послуги кінцевому споживачу. Під час виробництва



**Рис. 1. Динаміка експортного бюджетного відшкодування ПДВ в Україні у співвідношенні із «внутрішнім» ПДВ у 2007–2022 рр., частка**

Джерело: узагальнено автором за даними [15].

та всіх стадій реалізації товарів тягар авансової сплати ПДВ (а по суті – кредитування бюджету) несуть підприємства шляхом вимивання власних обігових коштів.

Основними причинами є: присутність тіньової економіки – 30–40% від ВВП; продаж товарів і послуг кінцевим споживачам через спеціальний податковий режим спрощеної системи оподаткування – платників єдиного податку, внаслідок чого сума роздрібно-торгівельної націнки (остання стадія, ланка) випадає з ПДВ-ланцюга. Проблема загострюється фактичною безконтрольністю обсягів реалізації товарів для «спрощенців» усіх трьох (I, II, III) груп. Адже за чинним податковим законодавством і нормативними документами у сфері регулювання обігу готівки для фізичних осіб – платників єдиного податку ще до 01.08.2023 р. не було зобов'язання використовувати реєстратори розрахункових операцій (РРО) та ПРРО.

Якщо абстрагуватися від нюансів, спрощена система дозволяє продавати будь-які товари і послуги кінцевим споживачам благ без нарахування ПДВ, за виключенням підакцизних товарів (тютюнові та горіланні вироби, електроенергія, спирт, паливно-мастильні матеріали та деякі інші). Платники єдиного податку можуть виступати постачальниками товарів і робіт для бюджетних організацій та публічного сектора економіки. Через канал спрощеної системи оподаткування на внутрішній ринок України майже безконтрольно потрапляють товари іноземного походження.

За умови існування чисельних спеціальних податкових режимів (спрощена система, єдиний податок для агросектора, «Дія.Сіті» для ІТ-бізнесу) оподаткування ПДВ втрачає свою нейтральність, стає додатковим бар'єром для платників податку, перешкоджає розвитку та прогресу.

Іншим актуальним питанням у системі справляння е-ПДВ в Україні, на наш погляд, є нагальність законодавчого збільшення порогу для обов'язкової реєстрації як платника податку. Поріг реєстрації – це гранична сума доходу суб'єкта господарювання за останні 12 календарних місяців, досягнувши яку, бізнес повинен здійснити реєстрацію себе як платника податку. Існування такого порогу логічно обумовлене задля уникнення адміністративного тиску на малий і мікробізнес, адже невеликі компанії та приватні підприємці не готові дотримуватися обтяжливих процедур адміністрування ПДВ, тим більше – в електронній системі.

Як бачимо, електронна система адміністрування ПДВ накладає цілий ряд обмежень і ускладнень для платників податків: супровід баз даних, збереження інформації, переведення всієї документації з ПДВ у цифровий формат, високий ризик отримати блокування податкової накладної, а отже, втратити контрагента.

З іншого боку, велика кількість дрібних платників податку створює інформаційний шум у системі СЕА та СМКОР, заважає сконцентрувати зусилля податківців на виявленні порушень великого бізнесу та «схемників».

Національний поріг для обов'язкової реєстрації платником ПДВ є незмінним з 2015 р. і дорівнює 1 млн грн оподатковуваних операцій (або близько 25 тис. євро за чинним курсом). Якщо проаналізувати досвід країн ЄС, то значна кількість країн мають значно вищий поріг для реєстрації платником ПДВ. Водночас у ЄС поріг реєстрації платником ПДВ є поширеним інструментом підтримки малого бізнесу.

У країнах ЄС поріг реєстрації платником ПДВ переважно складає близько 40 тис. євро, в Італії – 85 тис. євро, а в Румунії – аж 90 тис. євро (табл. 3).

Таблиця 3

**Порівняльна таблиця порогів для обов'язкової реєстрації платником ПДВ у країнах ЄС та Україні**

Країна	Поріг реєстрації платником ПДВ, євро	Поріг реєстрації платником ПДВ, національна валюта
Болгарія	51 000	BGN 100 000
Румунія	90 000	RON 445 500
Чехія	83 075	CZK 2 000 000
Словенія	50 000	
Словаччина	50 000	
Польща	44 750	PLN 200 000
Литва	45 000	
Латвія	40 000	
Естонія	40 000	
Хорватія	40 000	
Італія	85 000	
Україна	~24 390	1 000 000 грн

Джерело: узагальнено автором за [17].

Крім того, з 1 січня 2025 р. в ЄС запроцює інноваційна податкова ініціатива – спеціальна схема обкладання ПДВ для малого бізнесу (*VAT scheme for Small Businesses*). Вона дозволить будь-якому члену ЄС підняти поріг реєстрації платником ПДВ до 85 тис. євро (3,5 млн грн в еквіваленті) саме для малого бізнесу, що уможливить знизити адміністративне навантаження для нього [17]. Національним пріоритетом за таких умов має бути збільшення порогу реєстрації хоча б до рівня 50 тис. євро, або 2 млн грн доходу.

Отже, електронна реформа справляння ПДВ як базового дохідного джерела бюджету спричинила неочікувані фіскальні ефекти в Україні. Замість зростання фіскальної ефективності ПДВ на внутрішньому ринку констатуємо фіскальну стагнацію. Ефект незначного збільшення оподаткованої доданої вартості та збираності ПДВ у 2016–2017 рр. після його запровадження закінчився, що додатково підтвердило існування часових лагів у фіскальній політиці [9].

З 2018–2019 рр. фіскальна віддача ПДВ спадає. Основним обґрунтуванням цього є пристосування

платників податків до чинних «електронних» процедур і правил оподаткування, формування нових схем «оптимізації» й уникнення податку, наприклад «скруток».

Система електронного адміністрування ПДВ у 2022–2023 рр. передусім спрямована на обмеження ризиків формування фіктивного податкового кредиту та унеможливлення в такий спосіб неправомірного відшкодування ПДВ з бюджету. Неприємною екстерналією для сумлінних платників податку стало масове та необґрунтоване блокування податкових накладних системою СМКОР, визнання значної кількості платників «ризиковими контрагентами» без належного пояснення.

**ВИСНОВКИ**

Цифрові трансформації, або диджиталізація, є ключовим чинником для імплементації податкової політики у XXI столітті. Електронне адміністрування ПДВ може і повинно стати інноваційним інструментом податкового комплаєнсу.

На жаль, цифрова реформа е-ПДВ в Україні у 2015–2023 рр. не досягла своєї первинної мети. Можливими причинами цього є:

- ✦ значний тіньовий сектор економіки;
- ✦ функціонування спрощеної системи оподаткування;
- ✦ відмова від фіскалізації готівкових розрахунків для одиниць у 2019–2022 рр.;
- ✦ наявність податкових пільг для стрімко зростаючого аграрного сектора (4 група єдиного податку).

Реформа видозмінила чинні механізми оптимізації податку, наприклад через використання спрощеної системи оподаткування або формування податкових «скруток». Запровадження СЕА ПДВ дало можливість державі не допустити зниження ефективності податку на додану вартість для експортних та імпорتنих операцій у 2015–2021 рр. Щоправда, система не демонструє результативності для оподатковуваних операцій на внутрішньому ринку.

Водночас е-ПДВ істотно ускладнила процедури оплати та механізми емісії податкових накладних з ПДВ, форми податкової звітності, процедури визначення реєстраційного ліміту, необґрунтовано підвищила витрати на її обслуговування – т. зв. *compliance cost* – для платників. Тому необхідне підвищення порогу обов'язкової реєстрації платником податку хоча б до 2 млн грн оподатковуваних операцій.

СЕА ПДВ утворила Big Data про підприємства – платників ПДВ, формалізувала логістично-посередницькі ланцюжки між контрагентами, покупцями, замовниками, запропонувала базові алгоритми аналізу та блокування схемного податкового кредиту. Водночас відсутня якісна та ефективна система аналізу ризиків наявних масивів інформації. Перші ризикоорієнтовані системи для виявлення порушень подат-

кового законодавства в режимі онлайн уже формалізовані у вигляді СМКОР, проте продуктивність їх сумнівна.

Перспективним щодо подальших досліджень є моделювання фіскальної ефективності ПДВ на основі концепції податкових розривів у розрізі окремих галузей та секторів. ■

#### БІБЛІОГРАФІЯ

- Gupta S., Keen M., Shah A., Verdier G. Digital revolutions in public finance. Washington, DC : International Monetary Fund, 2017. 343 p.
- Barreix A. D., Zambrano R. (Ed.). Electronic Invoicing in Latin America : English Summary of the Spanish Document. Inter-American Development Bank, 2018. 75 p. URL: [https://www.ciat.org/Biblioteca/Estudios/2018\\_FE/2018\\_Electronic\\_invoice\\_summary\\_BID\\_CIAT.pdf](https://www.ciat.org/Biblioteca/Estudios/2018_FE/2018_Electronic_invoice_summary_BID_CIAT.pdf)
- Bellon M., Dabla-Norris J., Khalid S., Lima F. Digitalization to improve tax compliance: Evidence from VAT e-Invoicing in Peru. *Journal of Public Economics*. 2022. Vol. 210. Art. 104661. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2022.104661>
- Hutton E. The Revenue Administration – Gap Analysis Program: Model and Methodology for Value-Added Tax Gap Estimation. IMF, 2017. 32 p. URL: <file:///C:/Users/home/Downloads/fadimf-tnm-1704-the-ragap-model-and-methodology-for-vat-gap-estimation.pdf>
- Keen M. The Anatomy of a VAT. *IMF Working Paper* 2013. WP/13/111. 28 p. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2013/wp13111.pdf>
- Digitalization of tax: International perspectives. London : ICAEW, 2019. 34 p. URL: <https://www.icaew.com/-/media/corporate/files/technical/technology/thought-leadership/digital-tax.ashx>
- Cnossen S. VAT and agriculture: lessons from Europe. *International Tax and Public Finance*. 2017. Vol. 25. P. 519–551. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10797-017-9453-4>
- Chang E. S., Gavin E., Gueorguiev N., Honda J. Raising Tax Revenue: How to Get More from Tax Administrations? *IMF Working Paper*. 2020. WP/20/142. 42 p. DOI: <https://doi.org/10.5089/9781513550831.001>
- Krysovatyi A., Lutsyk A., Synyutka N. Influence of Time Lags on the Efficiency of Fiscal Policy in Ukraine // 9<sup>th</sup> International Conference on Advanced Computer Information Technologies (ACIT) (5–7 June 2019). Ceske Budejovice, Czech Republic, 2019. P. 380–383. DOI: <https://doi.org/10.1109/ACITT.2019.8780059>
- Krysovatyi A., Synyutka N., Kurylo O., Pozniakova O. VAT Electronic Invoicing System: the Case of Ukraine // 11<sup>th</sup> International Conference on Advanced Computer Information Technologies (ACIT) (15–17 September 2021). Deggendorf, Germany, 2021. DOI: <https://doi.org/10.1109/ACIT52158.2021.9548336>
- Серебрянський Д. М., Вдовиченко А. М., Зубрицький А. І. Методичні рекомендації щодо оцінки ефективності адміністрування ПДВ Державною фіскальною службою України. Ірпінь : НДІ фінансового права, 2015. 31 с.
- Швабій К. Пріоритети податкової політики держави у 2021 році. *Світ фінансів*. 2021. № 1. С. 149–162. DOI: <https://doi.org/10.35774/sf2021.01.149>
- Звітність про доходи держбюджету України у 1997–2022 рр. / Державна казначейська служба України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/filestorage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu>
- Статистична звітність / Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.org/uk>
- Статистична звітність / Державна податкова служба України. URL: <https://tax.gov.ua/>
- Синютка Н. Г., Крисовата К. Фіскальна дисфункція електронного адміністрування ПДВ: вітчизняні реалії. *Світ фінансів*. 2019. № 4. С. 23–36. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/38141/1/Синютка.pdf>
- Online services and databases for Taxation / European Commission. URL: [https://ec.europa.eu/taxation\\_customs/online-services-and-databases-taxation\\_en](https://ec.europa.eu/taxation_customs/online-services-and-databases-taxation_en)

#### REFERENCES

- Barreix, A. D., and Zambrano, R. "Electronic Invoicing in Latin America : English Summary of the Spanish Document". *Inter-American Development Bank*, 2018. [https://www.ciat.org/Biblioteca/Estudios/2018\\_FE/2018\\_Electronic\\_invoice\\_summary\\_BID\\_CIAT.pdf](https://www.ciat.org/Biblioteca/Estudios/2018_FE/2018_Electronic_invoice_summary_BID_CIAT.pdf)
- Bellon, M. "Digitalization to improve tax compliance: Evidence from VAT e-Invoicing in Peru". *Journal of Public Economics*, art. 104661, vol. 210 (2022). DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2022.104661>
- Chang, E. S. et al. "Raising Tax Revenue: How to Get More from Tax Administrations?" *IMF Working Paper*, WP/20/142 (2020). DOI: <https://doi.org/10.5089/9781513550831.001>
- Cnossen, S. "VAT and agriculture: lessons from Europe". *International Tax and Public Finance*, vol. 25 (2017): 519-551. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10797-017-9453-4>
- "Digitalization of tax: International perspectives". London : ICAEW, 2019. <https://www.icaew.com/-/media/corporate/files/technical/technology/thought-leadership/digital-tax.ashx>
- Gupta, S. et al. Digital revolutions in public finance. Washington, DC: International Monetary Fund, 2017.
- Hutton, E. "The Revenue Administration – Gap Analysis Program: Model and Methodology for Value-Added Tax Gap Estimation". *IMF*, 2017. <file:///C:/Users/home/Downloads/fadimf-tnm-1704-the-ragap-model-and-methodology-for-vat-gap-estimation.pdf>
- Keen, M. "The Anatomy of a VAT". *IMF Working Paper* 2013. WP/13/111. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2013/wp13111.pdf>
- Krysovatyi, A., Lutsyk, A., and Synyutka, N. "Influence of Time Lags on the Efficiency of Fiscal Policy in Ukraine". *9<sup>th</sup> International Conference on Advanced Computer Information Technologies*. Ceske Budejovice, Czech Republic, 2019. 380-383. DOI: <https://doi.org/10.1109/ACITT.2019.8780059>
- Krysovatyi, A. et al. "VAT Electronic Invoicing System: the Case of Ukraine". *11<sup>th</sup> International Conference on Advanced Computer Information Technologies (ACIT)*. Deggendorf, Germany, 2021. DOI: <https://doi.org/10.1109/ACIT52158.2021.9548336>



"Online services and databases for Taxation". *European Commission*. [https://ec.europa.eu/taxation\\_customs/online-services-and-databases-taxation\\_en](https://ec.europa.eu/taxation_customs/online-services-and-databases-taxation_en)

"Statystyczna zвітність" [Statistical Reporting]. *Derzhavna podatкова sluzhba Ukrainy*. <https://tax.gov.ua/>

"Statystyczna zвітність" [Statistical Reporting]. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy*. <https://ukrstat.org/uk>

Serebrianskyi, D. M., Vdovychenko, A. M., and Zubrytskyi, A. I. *Metodychni rekomendatsii shchodo otsinky efektyvnosti administruvannya PDV Derzhavnoiu fiskalnoiu sluzhboiu Ukrainy* [Methodological Recommendations for Assessing the Efficiency of VAT Administration by the State Fiscal Service of Ukraine]. Irpin: NDI finansovoho prava, 2015.

Shvabii, K. "Priorytety podatkovoi polityky derzhavy u 2021 rotsi" [The Priorities of State Tax Policy in Ukraine]. *Svit finansiv*, no. 1 (2021): 149-162.

DOI: <https://doi.org/10.35774/sf2021.01.149>

Syniutka, N. H., and Krysovata, K. "Fiskalna dysfunktsiia elektronnoho administruvannya PDV: vitchyzniani realii" [Fiscal Dysfunction of VAT Electronic Invoicing in Ukraine]. *Svit finansiv*, no. 4 (2019): 23-36. <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/38141/1/Синютка.pdf>

"Zvitnist pro dokhody derzhbiudzhetu Ukrainy u 1997-2022 rr." [Reporting on the Revenues of the State Budget of Ukraine in 1997-2022]. *Derzhavna kaznacheiska sluzhba Ukrainy*. <https://www.treasury.gov.ua/ua/filestorage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu>

**Acknowledgements.** Nataliya Syniutka is grateful to Platform "Uniting for Ukraine", Grant "The U4U fellowship award from UC Berkeley".

УДК 330; 336  
JEL: G22; G32  
DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2023-11-279-285>

## РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СТРАХОВИКА В СУЧАСНИХ УМОВАХ ВЕДЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ

©2023 МЕЛЬНИЧУК І. І., ЧАПЛІНСЬКА В. В.

УДК 330; 336  
JEL: G22; G32

### Мельничук І. І., Чаплінська В. В. Ресурсний потенціал страховика в сучасних умовах ведення діяльності

Мета статті полягає в обґрунтуванні складових ресурсного потенціалу страховика як комплексної категорії, що характеризує діяльність суб'єкта та дозволяє йому рухатися до поставленої мети діяльності. При аналізі фахової літератури в частині змісту та складових ресурсного потенціалу суб'єкта господарювання уточнено зміст поняття «ресурсний потенціал» страховика та окреслено його складові. При цьому, виокремлення складових здійснювалося з урахуванням об'єктивно-суб'єктивного та ресурсно-функціонального складу потенціалу. У результаті дослідження зроблено висновок, що з ресурсами страховика напряму пов'язані фінансовий, матеріальний, інвестиційний, кадровий, інформаційний і технологічний потенціали, взаємозв'язок між якими дозволяє компанії надавати якісні послуги, застосовувати інновації на ринку страхування, забезпечувати можливість конкурувати на цьому ринку та досягати запланованих цілей. Надано характеристику даних видів потенціалу. Зокрема, фінансовий охарактеризовано шляхом виокремлення показників, за якими його варто аналізувати. Матеріальний потенціал описано через сукупність матеріальних активів та ресурсів, які страхова компанія може або уже використовує у своїй діяльності. Кадровий і технологічний потенціал схарактеризовано за напрямками та можливостями їх застосування. Інформаційний – визначається здатністю компанії збирати, обробляти, зберігати та використовувати інформацію з метою прийняття рішень, оптимізації бізнес-процесів, покращення обслуговування клієнтів та управління ризиками. Інвестиційний потенціал дозволяє компанії отримувати додаткові кошти та розширювати свою діяльність. Ефективне використання ресурсного потенціалу проявляється у формуванні стратегічного та ринкового потенціалу страхової компанії та значно зміцнює її конкурентне положення на ринку страхових послуг.

**Ключові слова:** страхова компанія, ресурсний потенціал, фінансовий потенціал, інвестиційний потенціал, технологічний потенціал, кадровий потенціал.

**Рис.:** 1. **Табл.:** 1. **Бібл.:** 15.

**Мельничук Ірина Іванівна** – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку, аудиту та фінансів, Університет економіки і підприємництва (вул. Героїв Майдану, 13, Хмельницький, 29013, Україна)

**E-mail:** [irinkanyu@ukr.net](mailto:irinkanyu@ukr.net)

**ORCID:** <https://orcid.org/0000-0002-2386-3365>

**Scopus Author ID:** <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56328300000>

**Чаплінська Вікторія Володимирівна** – магістрантка, Університет економіки і підприємництва (вул. Героїв Майдану, 13, Хмельницький, 29013, Україна)

UDC 330; 336  
JEL: G22; G32

### Melnychuk I. I., Chaplinska V. V. Resource Potential of the Insurer in the Modern Business Conduct

The aim of the article is to substantiate the components of the resource potential of the insurer as a complex category that characterizes the activity of the subject and allows it to move towards the set goal of activity. In the analysis of professional literature in terms of the content and components of the resource potential of an economic entity, the content of the concept «resource potential» of the insurer is clarified and its components are outlined. At that, the allocation of components was carried out taking into account the objective-subjective and resource-functional composition of the potential. As a result of the study, it is concluded that financial, material, investment, personnel, information, and technological potentials are directly related to the resources of the insurer, the relationship between which allows the company to provide quality services, apply innovations in the insurance market, provide opportunities to compete in this